

AZ ÚRVACSORA KÖZÖSSÉGÉPÍTŐ DIMENZIÓJA AZ ELMÚLT ÉVTIZEDEK TEOLÓGIAI VALAMINT PASZTORÁLPSZICHOLÓGIAI FELISMERÉSEINEK TÜKRÉBEN

Gábor CZAGÁNY¹

ABSTRACT

How can we describe the connection between the Lord's Supper and the process of community building in the Hungarian Reformed Church? This article deals with some aspects of this question and investigate the practical background of Lord's Supper in the Reformed tradition. The Lord's Supper is a present from God, which help to rebuild and renew the people, who live from the power of grace. At the same time the frequent and deep experience of Lord's Supper also lead to the building of church community. In this study, we explore concepts that help us better understand the community-building function of the sacrament. We call the help of biblical studies, dogmatics and pastoral psychology as well. These disciplines show the deep and complex background behind the liturgy of the Lord's Supper, which are unrecognizable during the daily practice. However, if we try to use these recognitions, we will explore a new dimension of the Lord's Supper in the life of the church.

KEYWORDS

Hungarian Reformed Church, innovation, church renewal, liturgical studies, Lord's Supper, sacraments

BEVEZETÉS

E tanulmány a református úrvacsorai gyakorlat háttérét vizsgálja. Az úrvacsora egy olyan ajándék, amelyet azért kapott az egyház, hogy segítségével épülhessen és helyreállhasson a kegyelemre szoruló ember. Ugyanakkor a gyakori és mélyen átélt úrvacsora egy másik következménye a gyülekezeti közösségnek az épülése. Ebben a tanulmányban olyan fogalmakat vizsgálunk meg, amelyek segítségével jobban megértjük az úrvacsora közösségépítő funkcióját. Ehhez segítségül hívjuk a bibliai tudományokat, a dogmatikát és a pasztorálpszichológiát egyaránt. E tudományterületek világítanak arra rá, hogy az úrvacsora ünneplése mögött mennyire mély és összetett gondolatok állnak, amelyek a hétköznapi liturgikus gyakorlat során nem kerülnek előtérbe, ezért ne figyelünk fel rájuk. Ha azonban ezeket az építőelemeket tudatosan előtérbe helyezzük, úgy az úrvacsora szentségének egy egészen új dimenziója nyílik meg számunkra.

1. Visszatérés a bibliai szemlélethez: tanulságok az Újszövetség úrvacsoráról szóló textusai alapján

Az 1985-ös Istentiszteleti Rendtartás előkészületei során nagyon sok értékes tanulmány látott napvilágot az úrvacsora kérdéskörében. Ezek sorában kiemelkedő az a tanulmánykötet, amelyet az istentiszteleti rendtartás kérdéseinek átvizsgálására alakult Operatív Bizottság által

¹ Dr. Czagány Gábor főiskolai docens (Gál Ferenc Főiskola, Szeged) reformatus.szeged@gmail.com

felkért szerzők írtak az istentisztelet legkülönbözőbb kérdéseiről. Mind a mai napig ez az egyetlen átfogó tanulmánykötet a Magyarországi Református Egyházban, amely a liturgika kérdéseivel foglalkozik. Annak ellenére, hogy a szövegek legtöbbször körülbelül harmincöt évvel ezelőtt készült, teológiai tartalmuk nagyon értékes, így dolgozatunkban a következőkben még többször utalunk rájuk.

A tanulmánykötet több, az istentisztelet alapjait tárgyaló fejezetében olyan gondolatokat találhatunk, amelyek segítenek újra felismerni azokat a bibliai összefüggéseket, amelyek kihangsúlyozása elengedhetetlen az úrvacsora gyakorlatának megújítása során.

Ilyen rögtön a görög *leitourgia* szó jelentésének tisztázása. A kifejezést legtöbbször az istentisztelet vagy egyszerűen a liturgia szóval adjuk vissza. A szó azonban eredetileg az önkéntes közszolgálatot jelentette, amely jelentés a későbbiekben több árnyalatot nyert. Részint használták a kötelezettségeknek eleget tevő szolgálat leírására, részint pedig ezzel a szóval kezdték el jelölni a szolgálatoknak speciális formáit, például a kézművességet is.

A Szentírás ehhez az értelemezéshez képest egyértelműen szűkíti a *leitourgia* jelentését, amikor a Septuagintában az istentisztelet megjelölésére használja. Ez logikus, hiszen a zsidóság számára az istentisztelet végzése egyúttal közszolgálat is volt. Ezzel azonban a szó kilépett a szigorúan profán értelmezés köréből és szakrális színezetet kapott.

Az Újszövetség nem sokszor alkalmazza a kifejezést, amikor mégis ezt teszi, legtöbbször az ószövetségi gyakorlatra utal vissza. Néhány esetben azonban a szó különleges jelentést nyer, például amikor a Zsidókhoz írott levél Krisztusról, mint a legnagyobb főpapról szól, aki az „igazi sátor *leitourgos*-sza” (Zsid 8,2). Más helyen *Pál* magára alkalmazza ezt a kifejezést, magát Krisztus szolgájának írva le (Róm 15,16). E szolgálat során *Pál* arról beszél, hogy maga is elszenvedi a mártíriumot, mint Jézus. Ebben az értelemben a *leitourgia* mindig Krisztus tettét szimbolizálja, amely mindenkor önfeláldozó. Ilyennek kell lennie az úrvacsorás istentiszteletnek is, amely különösképp is koncentrálni Jézus váltságahalálára.

Az ApCsel 13,2-ben a szó szolgálatként utal az istentiszteletre, amelyet a tanítványok végeznek. A szakasz tanulsága az, hogy az istentisztelet során teljes odaszánásra van szükség. A Róm 15,27, a 2Kor 9,12 és a Fil 2,25 viszont arra mutat szép példát, hogy miként válhatnak a mindennapos cselekedetek, szolgálatok istentiszteletté. A *leitourgia* szó minden használatára igaz az, hogy fókuszában a közösség áll és sohasem csak az egyén. Ennek tanulságait úrvacsorás istentiszteleteink gyakorlata számára is le kell vonni. [9]

Témánk szempontjából megkerülhetetlen *Lenkeyné Semsey Klára* tanulmánya, melyet az úrvacsora ekkleziológiai aspektusairól írt. A szerző már a bevezetőben leszögezi, hogy az újszövetségi ígéket vizsgálva világossá válik, hogy az úrvacsora kérdésköre nem választható el sem a krisztológiától, sem pedig az ekkleziológiától. A kettő ráadásul szorosan összefügg, hiszen az egyház a Krisztus teste. Az úrvacsora ennek a testnek kiábrázolója, egy jellegzetesen közösségi tett, amely - szemben az egyház életének más, individuálisan is megélhető mozzanataival - csakis a gyülekezet életének fényében értelmezhető.

A gyülekezeti jelleg pontosan megmutatkozik abban, hogy az úrvacsora tulajdonképp a szövetség megújítása. Ahogyan Isten egykor választott népével kötött szövetséget, úgy az új szövetségben sokakkal, mindenkivel ismételte ezt meg. Amennyiben szem előtt tartjuk az újszövetségi beszámolót, amely az utolsó vacsorát Krisztus saját áldozatáról szóló szemléletes tanításként írja le, megérthetjük ezt a kapcsolatrendszert. Minden úrvacsora annak a szövetségkötésnek a megerősítését jelenti a gyülekezet számára, amit az Úr Jézus végzett el kereszthalálával és feltámadásával.

Ez az áldozat, amit Jézus Krisztus hozott, együtt jár a bűnbocsánattal, azaz az úrvacsora egyértelműen hordozza ezt a karaktert. A Jézus áldozatáért elnyert bűnbocsánat azonban arra hivatott, hogy tovább érvényesüljön emberi relációban, azaz rendezze az ember és ember között megszakadt kapcsolatot. Az új szövetség kötésének rendje az egyházban Jézus intenciója szerint érvényesül tovább.

A Krisztus áldozatáért elnyert bocsánatból élő egyházat az úrvacsora ennek a rendnek az érvényesítésére indítja, az apostol szavai szerint: „bocsásatok meg egymásnak” (Kol 3,13). Ezzel a kölcsönös kiengesztelődéssel épül tovább Krisztus teste. [14]

Fazakas Sándor szintén erre a kölcsönös kiengesztelődésre helyezi a hangsúlyt, amikor a megbékélést Isten ajándékeként írja le, amely mintegy leképeződik az ember és ember közötti kiengesztelődésben. Isten végső és kegyelmes ítéletének jele az, amikor az egyik ember meg tud bocsátani a másiknak, a másik pedig képes ezt elfogadni. Ezzel jön létre a helyreállított közösség, amelyben mind az Istennel, mind pedig az embertárral rendezettek a viszonyok. [6]

Helytelen tehát az úrvacsorát individuális módon értelmezni. Eredete a közösségbe vezet, Jézus és tanítványai közösségébe. *Goppelt* helyesen állapítja meg az úrvacsora tradíciótörténeti elemzése során, hogy eredete nem Jézus tanítói munkásságában, hanem az Úr bűcsúvacsorájának liturgiájában van. Az úrvacsora *Sitz im Leben*-je Jézus és tanítványai közössége.

Habár a biblikus irodalom nagyobb része úgy beszél az utolsó vacsoráról, mint ami egy páskavacsora volt, *Joachim Jeremias* rámutat, hogy ezt a vacsorát nem szabad izolálnunk, hanem az addigi, naponkénti közös étkezések sorozata egy alkalmának kell tekintenünk. Ennek jelentősége Jézus korában közismerten az életközösség vállalása volt, akár a bűnösökkel, vámszedőkkel, paráznákkal is. Amíg azonban Krisztus közös étkezései „csak” a bűnösökkel való közösségvállalást fejezték ki, addig bűcsúvacsorája során azt is szemléltette és hirdette, hogy a közösségvállalás ára az ő életének feláldozása. Az úrvacsorának ezt az egymásért vállalt önfeláldozást kell továbbvinnie. Az Úrral való közösség, amely az úrvacsorában realizálódik, új életre, Krisztus szerinti életre indítja a gyülekezetet. Ezáltal válik Krisztus újra láthatóvá a földön.

Az úrvacsorában azonban nem csak a gyülekezet találkozik Urával, hanem a gyülekezet tagjainak egymással való közössége is valósággá válik. Az úrvacsorában ugyanis nem csak az ábrázolódik ki, hogy mindenki egy a bűnben, hanem az is, hogy valamennyien, teremtésbeli adottságaiktól és társadalmi helyzetüktől függetlenül Krisztus testébe építtetnek be azonos módon. Akik egy asztal vendégei voltak, most egy test tagjai lesznek. Az ősegyház idejében ez a nem természetes állapot vált realitássá. Ezért is jelent olyan sokat Pál apostol tanítása a korinthusiak számára, akik ezt az áldást vették semmibe.

Az úrvacsora az Újszövetség tanúsága szerint nem csak a belső viszonyokat rendezi, hanem kifelé is fordítja a gyülekezet figyelmét. Az úrvacsorázó gyülekezet az Úr halálának hirdetésére kap felhatalmazást (1Kor 11,26). A gyülekezet útja az Úr asztalától a világba vezet, majd pedig a világból az Úr asztalához. Az úrvacsora tehát missziói munkára indít. „*Az úrvacsora e nélkül a missziói felelősség nélkül olyan volna, mint a Nap, melege nélkül.*” – idézi *Lenkeyné Semsey Klára*, a német teológus *Müller* szavait.

Az úrvacsora ugyanakkor Isten diakóniáját is szemlélteti. Jézus életében végzett szolgálatának kiteljesedése és csúcspontja az, amit bűcsúvacsorája alkalmával mondott és tett. Tanítványait is erre a létformára nevelte (Lk 22,19-30). Az úrvacsora így egészen az utolsó napig a Krisztus önmagát feláldozó szolgálatának kiábrázolása, amely a legnagyobb szeretetet hirdeti. [14]

Kustár Zoltán, az úrvacsora – 1Kor-ban leírt – szerezteségi igéjének részletes elemzésében világossá teszi azt, hogy Pál a korinthusiaknak írt figyelmeztetését pontosan azért írta le, mert a tudomására jutott úrvacsorai szokások egyenesen rombolják a közösséget. Ebből érthető meg az egész beszámoló alapvető szándéka, amely a közösséget kívánja építeni.

Ahogy korábban arról már szó volt, a közösségrombolás abban állt, hogy míg a gazdagok elkülönülve fogyasztották el vacsorájukat, és így egymással élték meg közösségüket, addig a szegényebbeknek csak a maradék jutott és korgó gyomorral fogyasztották el a vacsora végén kiszolgáltatót úrvacsorai jegyeket. Az ideális eset, nyilvánvaló módon, ennek az ellenkezője lett volna. Az úrvacsorának közösségépítőnek kellett volna lennie, azaz szimbolikusan kellett

volna kiábrázolnia azt, ami egy közös étkezés során – és a hétköznapokban – megtörténik.

Ezzel szemben a gazdagok azt hitték, hogy: „*a sákramentum hatása nem függ a szegények iránti szolgálattól, az áldozatkész szeretet gyakorlásától vagy éppen annak elmulasztásától. Ráadásul ez a sakramentalizmus a gazdagok individualista pneumatizmusával kapcsolódott egybe: az úrvacsorában csak a Krisztushoz kapcsolódás alkalmát látták, de nem látták meg benne a gyülekezetet egy testté való kapcsolódásának eszközét és célját.*”

Kustár is kiemeli, hogy az úrvacsoráról szóló páli beszámoló nem feltétlenül a páskavacsora kontextusába, hanem egy átlagos zsidó vacsorára vezethető vissza. Ennek lényege, hogy az étkezés előtt történik meg a kenyér megtörése és a vacsora után az áldás poharának elfogyasztása. *Pál* beszámolója mindenben ezt követi, egy fontos kivétellel. A vacsora végén a zsidó közösségi vacsorán mindenki a saját poharából fogyaszt, Jézus viszont körbeadva saját poharát úgy fogalmazott, hogy „*igyatok ebből mindnyájan*”. E közös pohár az úrvacsorában részesülők, és a házigazda Krisztus közötti egységet szimbolizálja, ugyanakkor nyíltan utal az úgynevezett „szabadulás kelyhére” (Zsolt 116,13) is, amelyről a zsidó eszkatológia azt tartja, hogy a végidőkben megváltottak közös pohara lesz a messiási lakomán. A közös kehely tehát, a közösség nyílt kifejezésén túl, az utolsó vacsorát, mint az utolsó idők eszkatológikus vacsorájának előképét is hordozza.

Hangsúlyos az is, hogy *Pálnál* a Krisztus vérének bűneltörő jellegére nincsen utalás, ami a szövetségkötés gondolatát engedi előtérbe kerülni. Ezzel az egyéni színezetű értelmezési lehetőségekről a hangsúly a kollektív kategóriákra kerül át. A szövetség maga is egyértelműen közösségi jellegű. [11]

Pál az első úrvacsora eseményeit összekapcsolja Izrael pusztai vándorlásának hagyományával, és ebből a kontinuitásból vezeti le mondanivalóját: az úrvacsora közösséget teremt az Úrral, azáltal, hogy a résztvevőket egy testté teszi, vagyis beiktatja őket „Jézus mozgalmába”, aki láthatatlanul bár, de jelen van, és mint a „*sekina*”, ami Izraelt kísérte az exodus során, együtt jár népével. Ebben az értelemben az úrvacsora szinte a gyülekezet alapító aktusa, amit éppen a szertartás pillanatában él át. [15]

Pál mindezekkel új szemléletet hozott a szinoptikusok úrvacsora-beszámolójához képest. Amíg ott a kenyérben való részesedés Jézus értünk adott testében való részesedést jelenti, addig *Pálnál* ez a szemlélet bővül, hiszen a Jézus testében való részesedés a gyülekezetet egyenesen Krisztus testévé formálja. Ez az a többlet, amelyet a mai liturgia is kifejezetten hangsúlyoz, amivel az úrvacsora elmélete és gyakorlata egészen új megvilágításba kerül. Ezzel *Pál* és nyomában mi is azt mondjuk ki, hogy az egyház egyházzá válásában az istentiszteletnek, valamint közelebből az úrvacsorának központi szerepe van.

Ez azonban nem vezet kultikus misztériumhoz, mert Jézus testének vétele naponkénti adásban és elfogadásban, a mindennapok során játszódik le. A gyülekezet az úrvacsora során Jézus testéhez, melyet a kenyérben kapunk, Krisztus jelenlétét is megkapja ajándékkul. Az úrvacsora rendszeres vétele során ez a jelenlét teszi egy testté a gyülekezetet, ami nyomán a közösség Krisztus látható életévé válik ebben a világban. [9]

Oscar Cullmann még ennél is tovább megy. Ő is elismeri, hogy az első keresztyének istentiszteletének csúcsa az úrvacsora volt, mert ez biztosította a Feltámadottal való közvetlen kapcsolatot, amiben a gyülekezet az új teremtés valóságát élte meg. Éppen ezért a Krisztushoz való csatlakozás nem maradhat pusztán lelki, hanem kihat a test szférájára is. Ezzel az úrvacsora a mi erőtlenségünk megújulását is hozza. *Cullmann* egyenesen úgy fogalmaz, hogy ha a gyülekezet teljes odaadással venne részt az úrvacsorai közösségben, az meghátrálásra kényszerítené a betegséget és a halált. Az úrvacsorában így is elkezdődik az a hatalmas átalakulás, ami nyomán a gyülekezetben maga Krisztus formálódik ki, ahogyan az ige mondja: „*Mi pedig, miközben fedetlen arccal, mint egy tükörben szemléljük az Úr dicsőségét mindnyájan, ugyanarra a képre formálódunk át az Úr Lelke által dicsőségről dicsőségre.*” (2Kor 3,18). [9]

Erre a belső átalakulásra az embernek egyértelműen hálaadással kell válaszolnia, és végül ez adja meg az úrvacsora dinamikáját is. Krisztus folyamatosan magát adja, amely nyomán a befogadó hívő átalakul, és végül hálaadással válaszol. A bűn megélésének és a túlcserélődő bűnbánatnak itt nem sok helye van. Erre a félreértett és nagyon sokszor helytelenül gyakorolt bűntudatra hívja fel a figyelmet *Klaus Douglass* is.

Az úrvacsora szereztetési igéjének kiegészítéseként szereplő, önvizsgálatra szólító páli verseket (1Kor 11,27-29) elemezve megjegyzi, hogy túl sokan veszik magukra tévesen a méltatlanság bűnét és tartják magukat távol ezért az úrvacsorától.

Nem azzal van önmagában gond, hogy ha a keresztyén ember méltatlannak tartja magát az úrvacsorára, hiszen alapvetően mindenki méltatlan, és pont ezért hív Krisztus az Úr asztalához. Szintén bibliai eredetű a liturgiákban is fennmaradt szép bűnvallás, amely ugyanezt fejezi ki: „*Uram, nem vagyok méltó arra, hogy hajlékomba jöjj, hanem csak egy szót szólj, és meggyógyul a szolgám*” (Mt 8,8). A méltatlanságunk ellenére azonban Jézus kitartóan hív és enged magához.

Pál apostol gondolatát szintén a korinthusi kontextusban kell értelmeznünk, ahol a gazdag és befolyásos keresztyén hívők azzal lettek méltatlanok, hogy nem gyakorolták a szeretetközösséget a szegényebb gyülekezeti tagokkal. Azzal, hogy nem várták meg őket a közös étkezéssel, valóban vétkeztek az Úr teste, azaz a gyülekezet ellen. A lelkiismeretvizsgálat erre kell, hogy irányuljon, hiszen ha a keresztyén ember nem ismeri fel az életében, hogy cselekedeteivel ellent mond hitének, akkor valóban csak „*ítéletet eszik és iszik magának*”. E bibliai ige mai értelmezése azonban inkább az úrvacsora közössége felé irányítja a hívőt. [5]

E gondolatmenet alapja az a tény, hogy a görög *szóma* szót mind Krisztus fizikális értelemben vett testére, mind pedig az egyházra használhatjuk. Krisztus testének megbecsülése így nem is annyira dogmatikai, hanem etikai kérdés. Jézus megbecsülése így ugyanis a másik embertárs megbecsülését fogja jelenteni. Ez nagyon komoly következményekkel jár az úrvacsorára való készülődés során, illetve a szertartás hangulatára és lefolyására nézve is. [9]

Az úrvacsoráról szóló legkorábbi beszámolók között feltétlenül példaértékű az ApCsel 2,46-ban említett gyakorlat, amely szerint a jeruzsálemi ősegyházban naponta gyűltek össze házanként és így törték meg a kenyeret. Ez azért is fontos mozzanat, mert segít megértenünk azt a ma is érvényes igazságot, hogy miközben az úrvacsorára összegyűlünk, megalakul a gyülekezet közössége. Ezt a közösséget nem az emberek hozzák létre, hanem a feltámadott Úr kapcsolja magához azokat, akik az úrvacsorában Vele kerülnek közösségre. Ebben a közösségben megnyílnak a szemek a szeretetlenség, embertelenség, gonoszság és a bűn meglátására, ezzel építve tovább a gyülekezetet. [13]

A szakasz további tanulsága, hogy a Jézus intenciója szerinti újszövetségi szokásrendszerben minden fenntartás nélkül elképzelhető volt a kisközösségben ünnepelt úrvacsora. A házankénti istentisztelet középpontjában ugyanis egyértelműen az asztalközösség állott. Ebben az asztalközösségben nem csak egy szűkebb család tagjai vehettek részt, hanem vendégek is. Az ünnep így a mások befogadásának alkalma is volt. [9]

A kisközösségek úrvacsorája ma sem fejez ki mást, mint a családi összetartozást. Annak ellenére, hogy gyülekezeteink rendjében egyértelműen a nagyobb közösség számára megterített Úr asztala számít természetesnek, teológiailag nem zárható ki a kisebb közösségek úrvacsorája sem, sőt a kézen fekvő gyümölcsöket figyelembe véve kifejezetten szorgalmazni kellene ennek a formának a használatát.

2. Az egyéni vallásgyakorlattól a közösségi szemlélet felé: ekkleziológiai, pneumatológiai és eszkatológiai összefüggések az úrvacsorai gyakorlat átgondolásához

Szathmáry Sándor 1974-ben készült tanulmánya sok tekintetben követi a protestáns teológiában általában jellemző trendet, amely egyre inkább feltárja az úrvacsora közösségi

aspektusait. Érdemes gondolatmenetét megvizsgálni. *Szathmáry* a Heidelbergi Káté 76. kérdés-feleletének felvetésével indít, amely számunkra is tanulságos lehet. [18]

A kérdés így szól: „*Mit jelent Krisztus megfeszített testét enni és kiontott vérét inni?*”. A felelet pedig: „*Nem csupán azt jelenti, hogy Krisztus szenvedését és halálát hívő lélekkel elfogadjuk és ezáltal bűnbocsánatot és örök életet nyerünk, hanem azonkívül azt is, hogy a Krisztusban, és mibennünk egyaránt lakozó Szentlélek által egyre jobban egyesülünk az ő drágalátos testével úgy, hogy mi – ámbár ő a mennyekben van, mi pedig a földön vagyunk – az ő testéből való test és az ő csontjából való csont vagyunk, s miként testünk tagjait egy lélek, úgy minket is egyugyanazon Szentlélek éltet az örök életre, és kormányoz.*”

A szerző rámutat a kérdés-felelet mély biblikus háttérére, amely az 1Kor 10,14-22-ben van, ahol *Pál apostol* arra a szemléletmódváltásra utal, amelyet a keresztyén közösség tagjainak meg kell élniük. Eszerint az úrvacsora jegyeiben való részesedés nem csupán a Jézushoz való személyes kötődést jelenti, hanem egyúttal az ő testébe, tehát az egyházi közösségbe való bekapcsolódást is. Megfordítva ezt, azt is mondhatjuk, hogy a keresztyén hívő úgy kerülhet közösségbe a feltámadott és megdicsőült Úrral, hogy az Ő életét éli, ahogy az a gyülekezetben, az új életet nyertek körében zajlik. Ez az élet nem kultuszszerű, hanem történeti jellegű, mert a naponkénti adásban és elfogadásban megy végbe.

Ebben Izrael istentisztelete és az új keresztyén egyház istentisztelete közötti különbség is jól látszik. Amíg Izraelben áldozati szertartás során lényegében csak egy egyszerű találkozás ment végbe az Istennel, addig a keresztyén szertartás során a közösség Krisztus testévé lesz, azaz a hangsúly a *koinonia* fogalmán van.

Szathmáry idézi *E. Schweizer* gondolatmenetét is, amelyben a görög *szóma* kifejezéssel foglalkozik. A neves német teológus szerint, amikor Jézus arról beszél, hogy „*ez az én testem*”, akkor a kenyeret elsődlegesen nem a saját személyével azonosítja, nem is a nyomában létrejött tanítványi közösséggel – ahogyan a *szóma* szót már értelmeztük – hanem sokkal inkább tetteivel. A *szóma* tehát a cselekvés folyamatát kifejező főnév és annak a Jézusnak a személyiségét határozza meg, aki a halálba megy, és az övéiért adja életét. Az ebbe való bekapcsolódás az embertárral való találkozás lehetőségét is adja.

Ebben látszik meg az – amit *Kálvin* oly világosan magyaráz – hogy amint Krisztus cselekvése nem választható el jelenvalóságától, ugyanúgy munkáját sem lehet elválasztani személyétől.

Ez az úrvacsora egyik fő titka. Krisztus nem csak egyszerűen munkálkodik az élet történésein keresztül, hanem személyével akarja egyházát megajándékozni. Az életben csak másodkézből jutnak el hozzánk Isten ajándékai, de az úrvacsora során mindenki első kézből kaphatja Krisztust. Jézus ezzel őrzi meg az egyházat az elidegenedés veszélyétől, hogy, amíg a gyülekezetek az Ő munkáját végzik a világban, el ne veszítsék magát Krisztust. A Krisztussal való személyes találkozás nélkül ugyanis a szolgálat lehetetlen. [18]

Szathmáry Sándor azt is kifejti, hogy az úrvacsorának, mint a Krisztus Testével való közösségnek nem csak ezt a vertikális, pneumatikus értelmezését kell szem előtt tartanunk, hanem a horizontálist is. *Victor János* gondolatait követve, a szerző szerint hamis az az elképzelés, amely túllépve Krisztuson, csak a bennünk élő Szentlélekben keresi a megoldást a mindennapok kihívásaira. Valójában, amikor Jézus az úrvacsorára ajándékát kínálja az egyháznak, akkor földi-történeti események láncolatához köti a hívőket. Az úrvacsora az Úr testi mivoltához, földi életének szenvedéséhez köti a rá figyelőt, és ezzel mutatja meg a benne részesedő szolgálati helyét.

Ez mutatkozik meg a szinoptikusok úrvacsora elbeszélései és a jánosi lábmosás-történet közötti kapcsolatrendszerben is. *Sarkadi Nagy Pál* elemzése részletesen kifejti, hogy míg a szinoptikus evangéliumok Jézusnak a kenyérhez és pohárhoz fűződő szavait idézve mondják: „*ezt cselekedjétek*”, addig *János* ugyanezt a lábmosás történeténél mondja el. Ez a két felhívás elválaszthatatlanul összetartozik. A szolgálai forma felvételét és Jézus szolgáló életét ez a két

parancs más-más aspektusból ragadja meg, amely figyelmeztet: úgy éljünk, ahogyan ő is élt közöttünk. Ha ezt nem feledjük el, úgy az úrvacsora nem válik kultikus-rituális eseménnyé, hanem továbbra is megmutatja a Krisztus testének egészséges életét, amelynek lényege, hogy „*szerezzel szolgáljatok egymásnak. Az úrvacsora nem kultusz, hanem annak kifejezése, hogy egymásért kell élnünk, és egymásért kell lennünk. Agapé nélkül, a szónak tágabb értelmében, nincs úrvacsora. Ahol nincs életközösség, ott nincs úrvacsora, ott eltorzul a Krisztustest, mert sákramentumi történet és a hétköznapi életformája kettéválik.*” [18]

A cselekedetekre hívás egyenesen következik az élő Úrral való személyes találkozásból. Amennyiben az úrvacsora pusztán emlékvacsora lenne, úgy igazolható lenne az üres kultuszi cselekmény. Ha a Jézus utolsó szavait – „*ezt cselekedjétek az én emlékezetemre*” – úgy értenénk, mint amivel arra hívta fel a figyelmet, hogy amikor ő már nem lesz, újra és újra idézzük fel életének és halálának eseményeit, akkor az úrvacsora nem lenne más, mint pusztán halotti emlékezés. Az úrvacsora azonban merőben más, mert Jézus feltámadt és valóságosan jelen van, így történeti cselekedete jelen idejűvé lesz. A gyülekezet hálát mond a megtapasztalt szabadításért, ugyanakkor a Szentlélek ajándékaiért is, amivel szolgálatba indul. [13]

Ebben a megközelítésben Krisztus jelenléte leginkább akkor válik kézzelfoghatóvá, ha a különböző háttérből, társadalmi rangból, fajból és etnikumból érkező emberek együtt állnak meg az Úr asztala körül, hogy megvallják közös hitüket a meghalt, valamint a halálból feltámadt Jézus Krisztusról.

Más szóval Jézus az ő testében, az egyházban van jelen, amely egy különleges tapasztalati lehetőség mellett az általános alap mellett, hogy Krisztus mindenkor népével van. A szent vacsora karaktere így nagyon mélyen közösségivé válik és sokkal kevesebb lehetőség nyílik az egyéni természetű értelmezésre.

Az Apostoli Hitvallás többek között az úrvacsorára utalva „a szentek közösségéről” beszél, amely az eredeti latinból leginkább szent emberek egyesülésének fordítható, azaz azok elválaszthatatlan közösségének, akik Krisztusban hisznek. E sákramentum ugyanis, amelyben részesedünk, egyé tesz Istennel, de egyé egymással is.

A szent jegyekre nem a Krisztusnak az úrvacsorában való jelenlétéről vallott tökéletlen ismerete teszi méltatlanná a keresztyént, hanem ennek a megvalósuló közösségnek az alábecsülése. A „testvéri közösség megvetése”, a Krisztus-test megszakadozottsága komoly szociálkritikai, sőt forradalmi aspektust jelent, amelyre azonban individuális színezetű úrvacsora gyakorlatunkban alig helyezünk hangsúlyt. Pedig ebből látható meg, hogy a gyülekezetben megélt közösség nem öncélú, hanem a felebarát szolgálatában és a világ felé való küldetésben nyeri el teljességét.

Téves úton járnánk azonban, ha Krisztus jelenlétét csak és kizárólag a közösség egészében keresnénk. A reformátori teológia – különösen *Kálvin* – kitüntetett figyelmet szentel a Szentléleknek. Habár a Heidelbergi Kátéban mindössze egy kérdés-felelet nevezi meg kimondottan a Szentlelket, mégis rejtett módon, a sorok között minden egyes oldalon ott szerepel. Ennek ellenére a hagyományos protestantizmus egészére igaz a kritika, hogy elhanyagolta a Szentlélekről szóló tanítást. [19]

A pneumatológia szerepe az úrvacsora megértésében a református egyházakban a XX. század második felében előtérbe került. Ebben nagy szerepe volt a dialektika teológiának és személyesen *Karl Barth*-nak, de legalább ilyen fontos impulzusokat adott a karizmatikus mozgalom is. E mozgalom nyomán részint új közösségek alakultak, részint pedig a történelmi egyházak újultak meg istentiszteleti életükben. Különösen ott figyelemreméltó a változás, ahol a történelmi liturgiai örökség és a Szentlélek újat ajándékozó jelei találkoztak és összeforrtak. Ez tovább ösztönözte a Szentlélek szerepének kutatását a rendszeres teológián belül is.

Az *epiklézisre*, a Szentlélek segítségül hívására vonatkozó kutatások különösen is eredményesnek bizonyultak. Az epiklézisben fejeződik ki leginkább az egyház Istentől való függése, hiszen a Szentlélek az, aki az úrvacsorában különlegesen is megtapasztalhatóvá teszi

Krisztus uralmát. Ezért a sákramentumban részesülni a Szentlélek segítségével nélkül lehetetlen.

Krisztus jelenlétének kérdése elkerülhetetlen, amikor az úrvacsora gyakorlatának megújításának dogmatikai alapelveit vizsgáljuk. Az epiklézis sokban lehet egyfajta közvetítő eszköz Krisztus úrvacsorában való jelenlétének egymástól különböző nézetei között.

A valóságos jelenlét tanának sok formája létezik, de amennyiben elfogadjuk, hogy a jelenlét a Szentlélek segítségével hívásával valósul meg, úgy a felfogások közti különbség a minimumra csökken.

A magyarországi református úrvacsorai gyakorlat megújulása szempontjából még fontosabb az, amit *Békési Andor* az epiklézis gyakorlatának eredetével kapcsolatban mond el. Bár nem lehet tudni, hogy pontosan hol és mikor alakult ki ez az imaforma, de bizonyos, hogy az első három keresztyén évszázadban nem találkozunk vele. Bevezetésének az lehet az oka, amiről korábban már részletesebben írtunk, hogy a negyedik századtól kezdve az úrvacsora elveszítette leglényegesebb és legősibb jellemzőjét: a közösségi jelleget. Az eukarisztia, arra a nézetre alapozva, hogy az egyház birtokában van a szentségnek, a kegyelemnek, sőt magának a Szentléleknek is, egyre nagyobb területen került emberek hatalmába. Ez ellen az emberi túlkapás és visszaélés ellen alakulhatott ki valamelyik gyülekezet gyakorlatában az epiklézis. Ezzel az elvvel és az ezt megerősítő reformációi felfogással párhuzamosan nekünk is vallanunk kell, hogy Krisztust az egyház képviselői nem birtokolhatják automatikusan, hanem a Szentlélek erejéért újra és újra könyörögni kell.

A Szentléleknek ennek ellenére szabadsága van arra, hogy ne jöjjön, amikor az egyház kultuszát gyakorolja. A Szentlélek mégsem „hangulat szerint”, hűség nélkül munkálkodik az egyházban. Az egyház számíthat a Szentlélekre, de ehhez kitartóan, hittel kell hívnia.

Az epiklézis ezen felül megtaníthatja vagy újra figyelmeztetheti a hívő embert az úrvacsora egyik legfőbb céljára, ami nem más, mint a megszentelődés elősegítése, munkálása. A hívő élet mélységének növeléséhez elengedhetetlen a rendszeres, sőt gyakori úrvacsorával élés. A Szentlélek kitartó és őszintén megélt hívása hozzásegítheti a keresztyén embert a spiritualitás kialakításához és stabilá tételéhez. Ehhez meggyőződéssel kell vallani, hogy az úrvacsora legfontosabb aktusa a Krisztussal való titokzatos egység (*Unio mystica cum Christo*). [2]

Ebből a Krisztussal való közösségből következik a keresztyén ember küldetése. Ez elsősorban a kettős nagyparancsolat iránti elköteleződést jelenti, amelynek lényege az Isten tisztelete és a felebarát szeretete. Ez utóbbiba beletartozik mind az evangélium hirdetése, mind pedig a felebarát szolgálata, amely az egyház missziójában egymástól elválaszthatatlan feladat. Az úrvacsora szemléletének megújítása során feltétlenül figyelembe kell venni ezt az összefüggést és hangsúlyozni: Krisztus egyháza csak úgy tudja betölteni az emberszeretet parancsát, ha Krisztushoz tér és őt követi.

Az úrvacsora ilyen módon az Isten emberrel kötött szövetségének megújítása lesz. Egy hely és egy alkalom, ahol a hívő újra igent mondhat Istennek, akinek jelenlétét a Szentlélek biztosítja. Jézus a kehely vételekor az új szövetségre utalt, amely az ő kiontott vére által valósul meg. Ezt az újabb szövetséget Isten már az Ószövetségben megígérte (Jer 31,31-34 és Ez 36,25-29a), amely a bűnök bocsánatával és a Lélek kitöltésével jár együtt. Mindez Jézusban megvalósult, de minden újabb úrvacsora ennek a szövetségnek a kiteljesedéséről beszél, amely csak és kizárólag a Szentlélek munkája által lehetséges. [9]

A jelenkor úrvacsorai gyakorlatában az úrvacsora eszkatológiai aspektusára szintén kevés hangsúly kerül. Az ekkleziológiai vonatkozások arról győznek meg, hogy az istentiszteletnek szoros kapcsolata kell lennie a jelennel, hiszen ha nem így lenne, akkor önmagában zárt kultikus cselekménnyé válna. Ugyanakkor az istentiszteletnek van egy jellegzetes jövőre mutató aspektusa is, hiszen – ahogyan azt *Török István* kiemeli – „*egész istentiszteleti életünk erre a végidőre néz.*”

Ezen belül az úrvacsorának is jellegzetes eszkatológikus tartalma van, különös tekintettel az evangéliumi beszámolókra. Az evangéliumok ide vonatkozó beszámolóit konkrétan

hordozzák a végidőkre utaló gondolatokat és Pál apostolnál is szerepel az „amíg eljön” jellegzetes fordulata, mutatva, hogy a sakramentális közösség egészen a végidőkig a Krisztussal való kapcsolat egyik legfontosabb csatornája marad. [10]

A Szentírás gyakran hasonlítja az üdvösséget asztalközösséghez, lakomához, királyi menyegzőhöz, nem egyszer eszkatológikus értelemben. Ilyen példákat már az Ószövetségben is találunk, mint például az Ézs 25,6-ban ahol az Úr úgy jelenik, mint aki egykor majd minden nép számára lakomát fog készíteni Izrael szent hegyén. Jézus is többször használja az étkezés képét a végidőbeli öröm jelzésére, de különlegesen is hangsúlyos ez a kép a Jelenések könyvében. A Jel 19,6-7.9-ban ezt találjuk: „*Halleluja, mert uralkodik az Úr, ami Istenünk, a Mindenható! Örüljünk és ujjongjunk, és dicsőítsük őt, mert eljött a Bárány menyegzője...Boldogok, akik hivatalosak a Bárány menyegzőjének vacsorájára.*” [12]

Valahányszor a gyülekezet úrvacsorázik, ennek az eljövendő mennyei lakodalomnak az előízét érezheti, ami azonban még nem a teljesség. *Christian Link* így idézi *Markus Barth* szavait: „*Az úrvacsora egy dicsőséges cél felé zárandokoló nép megvendéglése étellel-itallal. Krisztus halálának köszönhetően Isten úton járó népét az út végcélja élteti, és ennek jele az is, hogy ehet és ihat. Az, hogy »az örök életre tápláltnak«, eszerint nem azt jelenti, hogy az egyház ebből az örök életből – éppen az úrvacsorában – már most részesedne.*”

Ez azt jelenti, hogy a Krisztus országában való élet ígérete teszi a résztvevőket egy közösséggé, ami a Krisztus teste. A gyülekezet előtt egy jövőbeli cél lebeg, amelybe Krisztus már felvitetett, de az egyház számára is ígéret. [15]

Mindeközben a szavak: „*ezt cselekedjétek az én emlékezetemre*”, amelyek minden alkalommal elhangzanak az úrvacsorán, nemcsak a hívőt emlékeztetik, hogy folytassa Jézus példája nyomán az úrvacsora ünneplését. *Hans Schwarz* megfogalmazása szerint e gondolatok az Atyát is emlékeztetik Krisztus áldozatára és ezzel segítik az Isten országának kibontakozását itt a Földön. Valahányszor az úrvacsorai imádságban az Úr Jézus eljöveteleért imádkoznak, az jelzi a *parousia* kiteljesedését és egyúttal az idők jelévé válik. [16]

Ez egyúttal valamilyen módon a kozmosz egészére is kihatással van. E téma, *Kálvin* alapjain valamint *Cullmann* és *Thurian* munkássága nyomán, komolyan kidolgozásra került.

Az ő gondolatmenetük lényege az, hogy úrvacsora liturgiájában nem csak azokról esik szó, akik az Úr asztalát körülállják, hanem valamiképpen az egész emberiségről, a világról, amiért Krisztus meghalt. Ez a kozmikus távlat nem csak térben, hanem időben is kiterjedt és magában hordozza Krisztus egész egyházat, amely a végidőkig helyezi hálaáldozatait Krisztusra, aki *Kálvin* fogalmazása szerint a „*mi oltárunk az Ég szentélyében*”.

Ebből is látszik, hogy nem teljesen helyes az a meglátás, ami szerint az úrvacsora örvendező, eszkatológikus szemlélete a reformátorok miatt nem került középpontba. Valójában a reformátoroknál ez a nézet még egészen központi volt és a torzulás csak később következett be. Ennek a torzulásnak az orvoslásával nemcsak kifejezővé, de egyúttal biblikussá és a reformáció elveinek megfelelővé is válhatna az úrvacsora ünneplése. [2]

3. Az úrvacsora szimbolikája és pasztorálpszichológiai vonatkozásai

Az úrvacsora ünneplésével kapcsolatban felmerült változások legmélyebb gyökereként a vallásos tapasztalat és a vallási hagyomány éles különbségét határozhatjuk meg.

A vallásos tapasztalatra vonatkozó magyar kifejezés más nyelvű megfelelői a német *Erfahrung*, a holland *ervaring*, a francia *expérience* vagy az angol *experience* a nyelvészek kutatásai szerint hasonló értelmű fogalmakra vezethetők vissza. A német és a holland kifejezések egy országon vagy földterületen való átutazás tapasztalatát, míg az angol és francia szó eredetileg a képességek begyakorlását, elsajátítását jelentette. A szavak tehát olyan tudásra, ismeretre utalnak, amely a dolgokkal és emberekkel való gyakorlati érintkezés eredményei. [2]

A vallásos tapasztalat maga is egy nagyon erős benyomás, amely ahhoz a meggyőződéshez

vezet, hogy az élmény útján megnyíló másik valóság az igazi realitás, amellyel összevetve a mindennapok valósága a jelentéktelenségbe süpped. Az élmény során az ember radikálisan új és láthatóan kiteljesedettebb módon találkozik önmagával és „valódi énje” tárul fel. Ez elkerülhetetlenül maga után vonja azt, hogy másként tekint másokra és megváltozik a hozzájuk fűződő kapcsolata is. Ez sokszor a még intenzívebb kötődés, a szeretet érzését is magába foglalja. Ugyanez a folyamat játszódik le az úrvacsorában is, amikor a Krisztussal való intenzív találkozás élménye átformálja a hívőt, amely új önismerethez és az embertárs felé való fordulás más minőségéhez vezet. [3]

Süle Ferenc a folyamatot részleteiben vizsgálja. Véleménye szerint a vallási élmény tulajdonképp a vallási szükségletre való válasz. Maga a szükséglet három kérdéscsoport felé, „1) önmagunk legbelső voltának, lényegének, működésének, értelmének, 2) a rajtunk kívüli világ működése lényegének, valamint 3) az előzőek alapvető kapcsolatának megismerésére hajt bennünket.”

A transzcendens élmény e három igényt tölti be. Az ember ezt a tapasztalatot egymást követő fázisokban éli át, amely azután egy egész folyamattá áll össze. A négy fázis a következő:

1. Az észlelés, a megérintettség, amikor az alany érzékeli a transzcendens jelenlétét.
2. A beolvadás, az azonosulás, amikor a megérintett személy szinte egyggyé válik a tapasztalt erővel.
3. A szétsugárzás, amely során az élmény kiárad és módosító ereje a befogadó életének számos területére hatással lesz.
4. A megéhezés, amely az élmény lecsengése után ébred a hívőben, rendszerint újabb vágyakozással, hiányérzettel, kereséssel. Ez azután újra elindítja a folyamatot. [17]

Sokszor azonban ez a folyamatos körforgás megtörik és a hívő életét már nem a vallási élmény iránti szomjúság irányítja. Ebben az esetben a tapasztalat helyét a hit veszi át. Ebben már nincs meg a vallás tárgyához fűződő közvetlen tapasztalat, viszont nem szűnik meg a belé vetett bizalom. A hit mint emberi érzés azonban nagyon sokszor ellentétben áll az alapját képező vallásos tapasztalattal. Felmérések bizonyítják, hogy a hívők úgy látják „*a nem hívő embereknek igen különös elképzelése van a hitről, ha azt a vallásos tapasztalattal köti össze. Ezt a tapasztalatot ugyanis esendőnek és csalókának tartják; nem bíznak benne s elutasítják. Nézetük szerint hitük nem lel benne valódi támaszt.*” [20]

Mai úrvacsora gyakorlatunkat inkább a vallási hagyomány formálja. Ennek forrása ugyanúgy a vallásos tapasztalat, de formája már más. Nem elsősorban egyénekhez kötődik, hanem egy szélesebb konszenzuson alapszik. A vallási élmények lejegyzésük során, valamint a hasonló tapasztalatokkal való összevetés alkalmával egy egységes nyelvezetű objektív kategóriává válnak. Az eredeti forma az evilági rendszerekbe való beilleszkedés során erősen torzul, és a kezdeti élménynek csupán halvány visszhangját mutatja. A hagyománnyá formálódás kétségtelen előnye, hogy a vallásos tapasztalat olyanok számára is elérhető lesz, akik nem is részesültek benne. Az élmény eközben megszeli, elveszíti élet, ugyanakkor nagyon sokszor társadalmi rangot nyer. [3]

Kontextusunkban az úrvacsorának nem is az a legnagyobb hiányossága, hogy kollektív hagyományként él, hanem az hogy ezt a funkcióját sem tölti be. Az Ige szóbeli hirdetése olyan mértékben szorítja el az Ige cselekvésének lehetőségét, hogy a vallásos tapasztalat iránti igény sokszor fel sem merül. A feladat tehát kettős: előtérbe hozni az úrvacsorát, mint az Istenhez vezető út egyik formáját, másrészt biztatni a gyülekezeteket a közvetlen istenélmény megélésére.

Howard Hageman egy másik problémára hívja fel a figyelmet. Kifejti, hogy a református istentiszteleti gyakorlat abban az értelemben dualista megközelítésű, hogy „lelkinek” definiálja magát és szinte teljesen elveti az „anyagi” dimenziót. De ahogyan János evangéliumát idézi: „*Az Ige testté lett.*” Épp ezért nem indokolt fenntartani az anyagi jellegzetességektől való

távolságtartást. A színeknek, a tárgyaknak, a művészetnek helye van az istentiszteleten.

Tulajdonképp ugyanennek az igazságnak a felismerése az is, hogy a reformátusok egyre többet beszélnek arról a Krisztusról, aki nem csak az igehirdetésben van jelen, hanem a sákramentumokban is.

E két jelenlét ugyanazt a Jézust hordozza, aki nem csak lelki értelemben szól az emberekhez, hanem másféle módon is tapasztalható. [8]

A jelenkori magyar református megközelítésben az egyházi szolgálat hangsúlya továbbra is az igehirdetésre és kisebb mértékben az evangelizációra kerül. Az istentisztelet így gyakorlatilag a verbális kommunikációra szűkül le. Ezzel szemben azt láthatjuk, hogy korunkban az igény sokszor már jóval több: az emberek egyfajta „emocionális stabilizációra” várnak, amely kiterjed az elfogadottságra, a megbocsátás érzésére, a védettségre és a biztonságra egyaránt. Sokszor probléma a bűnösség túlhangsúlyozása is, mert ez a félelem, az elégtelenség és az értéktelenség érzését növeli a hívőkben, akinek már nem marad ereje a változásokra, csak a kihívások legyőzésére. Ezért az *indikativus*, azaz az elfogadottság és a megváltottság, valamint az imperativus, tehát a bűnvallás kiegyensúlyozott, egymást segítő viszonya kell, hogy fennálljon. Ebben segítenek a rítusok és szimbólumok.

„*Szimbolikusan azokat a kifejezési formákat nevezzük, amelyek az általános-emberi tapasztalatokat személyes formában fejezik ki és viszonylag függetlenek a környezeti és szocioökonómiai feltételektől*” – írja Hézser Gábor. Ezek nélkül a szimbólumok nélkül a mai ember sem képes élni. Ma is számtalan olyan életterület van, amelyben „*transzracionális*” formában közelítjük meg a valóságot. Ugyanígy az istentiszteleten sem hanyagolható el a szimbólumok szerepe, hiszen hiányukat verbális-kognitív elemekkel nem lehet pótolni. [7]

Wikström a szimbólumok erejének értelmezésével kapcsolatban három különböző pszichológiai hagyományt idéz. Az *egyénnre összpontosító* megközelítésben a hangsúly az emberen van, aki pszichésen őrzi az „egység” állapotának emlékét, azaz bensőjében él a vágy arra, hogy megerősítse a kapcsolatát Istennel. A vallási mítoszok, szimbólumok és rítusok ehhez az igényhez kapcsolódnak, ezeket értelmezik, illetve fejezik ki. A *kulturális vagy társadalmi* megközelítésből nézve az ember vallásossága nem más, mint elsajátított szokásrendszer. A hívő a szimbólumok közvetítésével a valóságot közvetítő elemeket, vallási szerepeket vesz át. Ezeket elsajátítva tulajdonképp behelyezkedik egy, a hétköznapitól eltérő viszonyrendszerbe. Az *értelmi* megközelítés az első kettővel ellentétben az ember egyedi szabadságát és felelősségét, valamint értelemkereső hajlamát emeli ki. Épp ezért a szimbólumok ebben az esetben elsősorban a kommunikációt segítik. A szimbólumok szerepét mindhárom megközelítés központinak tartja.

A rítus több, mint a szimbólum. Amíg a szimbólum egyéni közegben is meg tud szólalni, addig a rítusok közösségi események. [21]

A rítus a szimbólumhoz hasonlóan artikulációs funkciót tölt be, azaz akkor is tud szólni, ha a verbális eszközökből már kifogytunk. Megszólalhat például egy liturgikus szöveggel kifejezett hitvallás akkor, amikor esetleg egy egyéni hitvallást nehéz lenne megfogalmazni.

Segítséget nyújthat továbbá „túláradó érzelmek” levezetéséhez, így segítik a fokozott érzelmi helyzetek és emóciók feldolgozását. Ezeket a funkciókat a vallások és a pszichoterápia már nagyon régen felfedezték és a pasztorálpszichológia ma is gondosan kutatja a rítusok mechanizmusát, hogy használati lehetőségeiket az egyházi munka során feltérképezze.

A verbális-rationális kifejezésmód nem tudja visszaadni a transzcendens valóság érzékelését, a szimbólumokon át viszont mindenki képes ezeket a tapasztalatokat megérteni. E segédeszközök egy meghatározott szituáció által érzékeltetik velünk életünknek azon mélységeit, amely felett nem rendelkezünk szabadon, így a ritualizálás és a szimbolizáció egy olyan világlátáshoz vezet, amely segít túllépni az adott élethelyzeten.

Épp ezért fontos az úrvacsora értelmezése során is megérteni a szimbólumok szerepét. Ezek azok az eszközök, amelyek segítenek megélni és bizonyos értelemben fel is dolgozni az

úrvacsora által közvetített áldásokat. Ezen túl azonban az is nagyon fontos, hogy a szimbólumok segítenek integrálódni egy közösségbe. Ez ugyanúgy vonatkozik az aktuális közösségre, mint egy időtlen sors- és reményközösségre. A pásztori és istentiszteleti gyakorlat különösen is nagy hangsúlyt helyez ez utóbbira, de látni kell, hogy például az úrvacsora az aktuális közösség építésében is nagy szerepet játszik.

A rítusokat azonban a kiégés, kiüresedés állandó veszélye is fenyegeti. Ha ez történik, akkor nem segítik többé a reszimbolizálást, és nem kapcsolják össze az aktuális közösséget az időtlen kategóriákkal. Ebben az esetben deszimbolizálni fognak, azaz még jobban szétválasztják a komponenseket. Szerencsés esetben csak klisék termelődnek, rosszabb esetben azonban kényszereselekmények alakulnak ki. Ekkor beszélhetünk ritualizmusról.

A ritualizmus két formában jelentkezhet. Lehet egyrésztől kényszerítő erő, ami mellett semmi individuális variáns nem léphet fel, így az már nem a közös útkeresést, hanem megváltozhatatlan dogmák sztereotipikus ismétlődését szolgálja. Ez így már nem a kommunikációt segíti, hanem annak akadályozójává válik. A másik forma, amit a ritualizmus felvehet az a mesterkélt viselkedésmód, amely a helyzetnek megfelelő, spontán reakciók helyett sztereotípiákat kezd használni. Így mind az egyén, mind a közösség a hasonló eseményekre egyazon módon fog reagálni. Az ilyen uniformizmus ugyan kiszámítható kategóriákat alkot, mégis elcsökevényesíti a kreativitást és az egyéniséget.

Az úrvacsora liturgiája különösen is ki van téve a ritualizmus veszélyének. Az ismert, tradicionális, kötött szöveg idővel ritualizálódhat, azaz tartalom többé nem aktualizálódik. Így a rögzített gondolatok állandó interpretációjára van szükség. [7]

A pasztorálpszichológia, amely elsősorban az egyén felől kérdez, a sákramentumokat, így az úrvacsorát is gyógyító eszközöknek tartja. Mindez azonban nem jelent egyoldalú individuális értelmezést. *Isidor Baumgartner* például úgy fogalmaz, hogy a szentség újra visszahelyezi az embert az Istennel való közös életbe, hiszen az eukarisztiában az ragyog fel, amit az Úr az emberekért Jézusban végrehajtott.

Ez távlatokat nyit meg az emberek előtt, hogy együtt Isten közösségében éljenek. Ennek során a szentség egy ajándék, amelyben Krisztus az ember elé tárja, hogy mi válhat belőle Isten előtt. [1]

Amikor a reformátorok a misét félretéve megtisztították a kultuszát átalakított istentiszteletet, az igehirdetést állították a középpontba. Ez kezdetben harmonikus egyensúlyt hozott a hirdetett és megcselekedett Ige között. Később azonban az Ige szóbeli hirdetése a reformáció egyházaiban egyoldalúan megerősödött és a sákramentumok az újszövetségi valamint reformátori mértékhez képest háttérbe szorultak. Ezzel az a szimbolika és az a mögöttes erő is eltűnt, amely magában a szertartásban megvolt. [9]

A szimbólumokat nem nélkülözhető istentiszteleti rendeket tanulmányozva felismerhetjük, és hangsúlyossá tehetjük azt a többletet, amely az Újszövetség idejében az úrvacsora sákramentumával kapcsolatban jelen volt. Ebben a korban a gyülekezet léte elválaszthatatlanul összefonódott az istentiszteleten való részvétellel. A gyülekezet egybegyülekezése egyúttal krisztológiai esemény is volt, amelyen keresztül Krisztus királyi uralma mutatkozott meg a világban. A későbbiekben *Antiókhiai Ignác* ezt fogalmazta meg: „*Tehát legyen gondotok arra, hogy gyakorta egybegyüljete Isten eucharisztijának ünnepére és az ő magasztalásra. Mert, ha gyakran egybegyültek istentiszteletre, akkor török meg a Sátán hatalma.*” Ez a gyakorlatban egy nagyon erős etikai hatást jelentett, ami a keresztyének életében jelentkezett. A mai úrvacsorai gyakorlatból sok tekintetben ez az etikai vonulat hiányzik. Az Újszövetség és a korai egyház példája azonban segíthet bennünket abban, hogy felismerve ennek fontosságát, ismét hangsúlyt helyezünk erre a hatásra. [9]

Ennek az újragondolásnak lényeges eleme az a szemlélet is, amelyben újra valósággá válik az Isten közelségének megélése. Ez lényegileg változtatja meg az úrvacsora spiritualitását és kihatással van az úrvacsorában résztvevők személyiségére is.

Amikor a keresztyén gyülekezet részt vesz az úrvacsorában, megéli, ugyanakkor tovább is adja az Isten szeretetét. Szemben a közösség kifejezésének más emberi formáival, az úrvacsora hitelesen ábrázolja ki az Istennel való titokzatos, szoros kapcsolatot. Sok hagyományos megközelítés szerint fontos hangsúlyozni az Isten távolságát az emberektől, amit a vallástudomány úgy fejez ki, hogy az Isten „Más”, azaz transzcendens.

Ezzel szemben az úrvacsorában sokkal inkább az Isten közeli volta fejeződik ki, a gondolat, hogy Jézus a barátainak mondta övéit. *Elisabeth Moltmann-Wendel* egyenesen a „barátság vacsorájának” nevezte az úrvacsorát, hiszen talán ez fejezi ki legtisztábban a Jn 15,13-ban leírt gondolatot: „*Nincs senkiben nagyobb szeretet annál, mintha valaki életét adja barátaiért*”. Ezért az úrvacsorát a „kölcsonosság szentségének” is nevezhetjük, mert tisztán mutatja a szándékot, hogy a hívő ember akár életét is kész a másikért odaadni. Erre nem azért képes, mert ezt a döntést magában meghozta, hanem azért mert Krisztus már ugyanezt öelötte megtette. [4]

Ez a szemlélet két változáshoz is vezethet a hívő életében. Egyrészt megértheti, hogy az úrvacsorai közösségben Isten nagyon közel van hozzá, és ezért teljességgel átélheti a vele való közösséget. Másrészt kilépve önmagából, rögzítve magában, hogy nem a saját személyisége a lényeges, önfeláldozó, áldozatkész életformára kap elhívást.

Tulajdonképp az úrvacsorai jegyek is kifejezik ezt a kettősséget. *Ove Wikström* hangsúlyozza azt a *Tillich* által képviselt nézetet, hogy a vallási szimbólumok több funkcióval is bírnak. Részben utat nyitnak az ember világa felé, másrészt az Isten felé is irányítanak. Az úrvacsorai kenyér például ugyanúgy lisztből készül, mint a hétköznapi, ám mégis az úrvacsorai szertartásban nem csak ez a hétköznapi formája a lényeges. Elválasztva a hétköznapi kontextusból az „Élet Kenyerévé válik”. [21]

Következtetés

Az úrvacsorát formáló bibliai, rendszeres és gyakorlati teológiai keretek áttekintése nyomán kijelenthető, hogy egyházunk ismeretében van azoknak az elveknek, amely alapján megformálhatóvá válik egy olyan úrvacsora, amely megfelel Jézus intenciónak és ezáltal alkalmas – számos más ajándékán túl – a közösség épülésének szolgálatára lenni. A klasszikus reformátori úrvacsora modell elveit felhasználva, de azokat a legújabb teológiai irodalom fényében, a *semper reformanda* elvének megfelelően revideálva, pontosan lerögzíthettük azokat az alapokat, amelyre az úrvacsorai gyakorlat átgondolásának gyakorlati feladatai épülhetnek.

IRODALOMJEGYZÉK

- [1] BAUMGARTNER, Isidor. *Pasztorálpszichológia*. Budapest: Semmelweis Egyetem, 2003.
- [2] BÉKÉSI Andor, „Úrvacsora és epiklézis,” *Theologiai Szemle* 24. évf. (1982/1), 1-8.
- [3] BERGER, Peter. „Vallás: tapasztalat, hagyomány és reflexió,” in *Szokrális kommunikáció*. szerk. Korpics Márta és P. Szilczl Dóra. Budapest: Typotex, 2007. 203-218.
- [4] DEAN, Kenda Creasy. *Practicing Passion*. Grand Rapids, MI: Eerdmans, 2004.
- [5] DOUGLASS, Klaus. *Isten szeretetének ünnepe*. Budapest: Kálvin Kiadó - Luther Kiadó, 2005.
- [6] FAZAKAS Sándor. *Emlékezés és megbékélés*. Budapest: Kálvin Kiadó, 2004.
- [7] HÉZSER Gábor. *Pasztorálpszichológiai szempontok az istentisztelet útkereséséhez*. Budapest: Kálvin Kiadó, 2005.
- [8] HAGEMAN, Howard G. „Reformed Worship: Yesterday and Today,” *Theology Today* 18. évf. (1961/1). 30-40. <https://doi.org/10.1177/004057366101800105>
- [9] „Istentisztelet az Újszövetségben,” in *Tanulmányok az evangélium szerint reformált keresztyén gyülekezet istentiszteletéről*. szerk. Bartha Tibor (Kézirat, 1977).
- [10] KÁDÁR Ferenc. „Az istentisztelet eszkatológiai tartalma,” *Református Egyház* 61. évf.

- (2009/5). 105-109.
- [11] KUSTÁR Zoltán. „Az úrvacsora szereztetési igéje Pálnál (I.),” *Református Egyház* 61. évf. (2009/10). 227-235.
- [12] MOLNÁR Miklós. „*Mely igen jó az Úristent dicsérni...*” Budapest: Kálvin Kiadó, 2001.
- [13] NAGY István. „A gyülekezet, mint sakramentális közösség,” *Theologiai Szemle* 25. évf. (1982/5). 277-280.
- [14] LENKEYNÉ SEMSEY Klára. „Az úrvacsora ekkleziológiai aspektusa az Újszövetség tanítása szerint,” *Theologiai Szemle* 24. évf. (1981/4). 198-205.
- [15] LINK, Christian, LUZ, Ulrich és VISCHER, Lukás. „...*kitartóan részt vettek... a közösségben – Az egység útja az Újszövetségben*” Budapest: Kálvin Kiadó, 2004. 252-253.
- [16] SCHWARZ, Hans. *Eschatology*. Grand Rapids, MI: Eerdmans, 2000.
- [17] SÜLE Ferenc. *Valláspatológia*. Szokolya: GyuRó Art-Press, 1997.
- [18] SZATHMÁRY Sándor. „Az úrvacsora ekkleziológiai értelme,” *Theologiai Szemle* 16. évf. (1974/1-2), 24-28.
- [19] VANDER ZEE, Leonard J. *Christ, Baptism and the Lord's Supper: Recovering the Sacraments for Evangelical Worship*. Downers Grown, IL: InterVarsity Press, 2004.
- [20] VERGOTE, Antoine. *Valláslélektan*. Budapest: Párbeszéd {Dialógus} Alapítvány, 2006.
- [21] WIKSTRÖM, Owe. *A kifürkészhetetlen ember*. Budapest: Animula, 2000.